

Vliv vzdělání a životní spokojenosti na angažovanost obyvatel Česka

Petr Osoba, Institut evaluací a sociálních analýz

The Effect of Education and Life Satisfaction on Engagement of Czech Citizens

Extended abstract:

The general aim of the article is to assess the ways residents of Czechia engage in particular types of action in public interest (including attending a public hearing on a local issue, volunteering, donating or signing a petition) and in such action generally. A literature review concludes that the terms engagement and participation tend to be seen as synonymous. In the theory section, predictors of engagement are discussed, amongst which most authors treat education as central. This gives rise to my first hypothesis (H1): Individuals' civic engagement will be positively influenced by their educational attainment. In contrast, since there have been no detailed studies of the relationship between life satisfaction and engagement in Czechia thus far, I formulate H2: There is a relationship between individuals' life satisfaction and their civic engagement, with more engaged citizens being more satisfied.

Secondary analysis of an archived dataset was conducted. The survey took place in February 2014 using face-to-face interviews with Czech citizens aged 18–64 years, who were selected using quota sampling. In addition to region of residence, quotas for age, gender and municipality size were applied. 1903 respondents in compliance with the quotas were invited and 1327 valid interviews were conducted, with a response rate of 70%.

Over the past five years, 61% of the respondents engaged in at least one of the actions studied. The highest number of respondents, 45%, donated money; 27% signed a petition; and 25% attended a public hearing. A chi square test revealed that general engagement varied with educational attainment ($\chi^2 = 48.8$; $df = 5$), age, type of economic activity, socioeconomic status, and municipality size.

Respondent's educational attainment is the main differentiating factor of both self-declared general engagement and participation in the different actions studied (H1 confirmed). In particular, college graduates are significantly more engaged than individuals with primary education or secondary education without GCSE. Age is another apparent differentiating factor, whereas respondents in their thirties are significantly more engaged than young people under 24.

Mean values of the self-reporting scales indicate that engaged respondents are more satisfied (average satisfaction of 7.3 on a 10-point scale), namely those who reported having taken at least one action in public interest over the past five years. Average satisfaction among those not engaged was 7.1. Although the difference is statistically significant (using a two-sample t-test), basically confirming H2, it cannot be deemed substantive. When respondents were categorized as "dissatisfied" (1–4 points), "neutral" (5–6) and "satisfied" (7–10 points), 50% of the former were engaged, compared to 63% of the latter. Using three-way tables, the effects of the third variables on the relationship were tested, but none of the control variables significantly intervened in the relationship.

The differences in satisfaction were larger when looking at the particular actions separately. "Satisfied" respondents were the most likely to engage in all actions except demonstrating or ones categorized as other. The fact that less satisfied individuals were more likely to take action expressing their disagreement (to attend a demonstration) can be viewed as attesting the effect of life satisfaction on civic engagement. Thus, satisfaction positively influenced engagement in "positively" oriented action.

Keywords: civic participation, civic engagement, political participation, life satisfaction, civil society

<http://dx.doi.org/10.13060/1214438X.2017.2.15.392>

Cílem článku je zhodnocení konkrétní účasti obyvatel Česka na vybraných typech aktivit podporujících veřejný zájem se zaměřením pozornosti na vliv vzdělání a životní spokojenosti obyvatel na účast na těchto aktivitách. Analýza vychází z šetření uskutečněného Institutem evaluací a sociálních analýz (INESAN).

První otázkou, na kterou tento článek odpovídá, je, v jaké míře se obyvatelé Česka občansky angažují. Za indikátory občanské angažovanosti byla považována deklarovaná účast respondentů na šesti typech aktivit. Konkrétně to byly tyto aktivity: (1) účast na veřejném projednávání k některému z místních problémů, (2) účast na dobrovolné akci, (3) účast na finanční sbírce, (4) podpis petice, (5) účast na demonstraci

a (6) hlasování v místním referendu. Za (7) mohli uvést respondenti i jinou akci podporující veřejný zájem, které se zúčastnili.

Druhá otázka zní, nakolik míra angažovanosti souvisí se základními sociodemografickými proměnnými, přičemž v centru pozornosti byla zejména výše dosaženého vzdělání, kterou část výzkumníků považuje za stěžejní [viz např. Hillygus 2005]. Třetí otázkou položenou na počátku výzkumu bylo, zda míra angažovanosti souvisí s pocitem životní spokojenosti, přičemž jako doplňující otázku lze chápat naznačení směru případného vztahu. Tato otázka nebyla dosud v Česku šířeji řešena, zkoumání se omezovalo zejména na vztah životní spokojenosti a dobrovolné práce [viz např. Frič, Pospíšilová et al. 2010].

Teoretické vymezení

Aktivity, na které byli respondenti dotazováni, lze považovat za součást široké skupiny participačních činností, případně je lze klasifikovat jako projevy občanské či veřejné angažovanosti. Právě v těchto širších souvislostech (a nikoliv odděleně) jsou tyto aktivity také nejčastěji zkoumány.¹ Z tohoto důvodu je počátek této kapitoly věnován zmíněným obecnějším pojmům a klasifikaci aktivit, na které byli respondenti dotazováni. Druhá podkapitola je věnována diskuzi prediktorů občanské angažovanosti a participace.

Co je angažovanost a participace?

Prostor, v rámci kterého se mohou občané angažovat, lze nazvat *občanskou společností*. Vymezení tohoto prostoru se dle různých teoretických konceptů liší, nicméně podstatné je, že „občanská společnost je termín, který vymezuje prostor mezi sférou soukromých zájmů a státem. Je to prostor dobrovolného sdružování mimo sféry trhu, státu a soukromého života“ [Rakušanová 2005: 17]. Také např. Císař [2012] odděluje občanskou společnost od rodiny, trhu i státu a dává při její definici akcent na sdružování. Občanská společnost v jeho definici je „prostor, který je zabydlen celou řadou různých zájmových a svépomocných organizací a sdružení, skrze něž občané vyjadřují své zájmy a které jim pomáhají naplňovat jejich potřeby“.

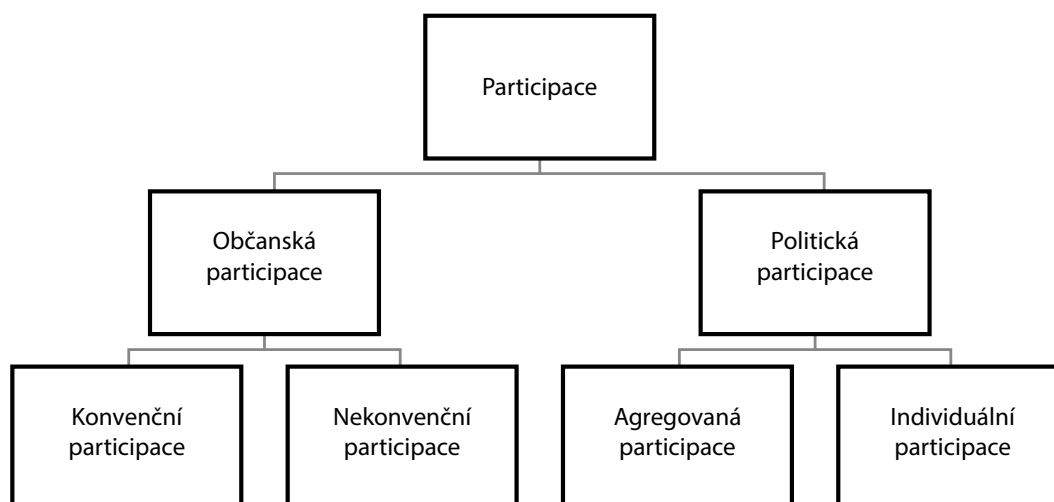
Základním předpokladem pro existenci občanské společnosti je demokratický politický systém [Rakušanová 2005]. To je důležité zvláště pro situaci v Česku, kde se možnost účinně (politicky) participovat otevřela občanům až v roce 1989 [Vráblíková 2009] a kde je vzhledem k politickým okolnostem před rokem 1989 veřejná angažovanost populace dlouhodobě hodnocena jako nižší [viz např. Vajdová 1997, 1999]. Vynucování a ideologizace dobrovolné činnosti před rokem 1989 způsobily, že určitá část společnosti k ní získala odměřený

přístup, který může přetrvávat do dneška [Frič, Pospíšilová et al. 2010]. Při srovnání s tradičními západoevropskými demokraciemi nebo skandinávskými státy je zřejmé, že snížená úroveň participace je typická pro postkomunistické společnosti jako celek [Domaňski 2013], přestože Česko nevykazuje spolu s ostatními středoevropskými zeměmi tak nízkou míru politické participace jako východoevropské země [Letki 2004]. Nižší mírou participace se Česko s ostatními středoevropskými zeměmi podobá jižním zemím EU, které vykazují podobně nízkou míru důvěry v politické instituce, což je další faktor, který může negativně ovlivňovat angažovanost občanů [Harrebye, Ejrnæs 2015].

Obě výše uvedené definice občanské společnosti [Rakušanová 2005; Císař 2012] zdůrazňují kolektivní rozměr aktivit, pro které tvoří občanská společnost rámec. Přesto nelze opomíjet ani individuální aktivity podporující veřejný zájem (čímž vystupují mimo soukromou sféru jednotlivce) a u nichž není sdružování primárním cílem ani nutným předpokladem pro dosažení zamýšlených cílů. Toto pojetí lze pozorovat v přístupu Matějky et al. [2015], kteří operacionalizovali pro potřeby svého výzkumu občanskou angažovanost jako „chování, které jedinec vykonává zdarma, ve svém volném čase a především ve prospěch veřejnosti, obce, země nebo obecně ‚pro dobro věci‘ (tedy nejen pro sebe, svoji rodinu a přátele)“.

Bernard [2007] dělí participaci na dva hlavní typy: politickou participaci a občanskou participaci. Zatímco v prvním případě hovoří o účasti občanů na vládnutí, do druhého typu řadí všechny zbývající občanské aktivity dotýkající se účasti na veřejném životě. Toto základní dělení je rozšířené, pracují s ním i další autoři [např. Nekola 2004; Rakušanová 2005]. Zatímco na základní úrovni je u těchto autorů dělení totožné, částečně se autoři liší v „nižších patrech“ typologizace. Dělení, se kterým pracuje Rakušanová [2005], je představeno na Obrázku 1.

Obrázek 1: Typologie participace

Zdroj: Rakušanová [2005], zpracováno do diagramu autorem

Konkrétní aktivity Rakušanová [2005] zařazuje následovně. Za projevy konvenční participace chápe členství v nestátních neziskových organizacích (NNO), ať již sociálního, zdravotního či např. náboženského typu. V rámci projevů nekonvenční participace jsou odděleny projevy legální (např. podpis petice, stávka) od nelegálních (např. nepovolená stávka). Agregovaná participace zahrnuje tradiční (např. členství v odborech nebo v politických stranách) i nové aktivity (členství v NNO zaměřených na tvorbu politik – ekologických, mírových atd.). Mezi akty individuální politické participace patří účast jednotlivců u voleb a referend.

Typologie vypracovaná Nekolou [2004] občanskou participaci od politické participace ostře neodděluje, ale naopak považuje občanskou participaci na základě teorií sociálního kapitálu za rozšíření participace politické. Ač jsou např. různé neziskové organizace, v rámci kterých probíhají občanské aktivity, nepolitické, může mít samotná aktivita politický charakter – angažmá občanů v těchto aktivitách posiluje vzájemnou spolupráci, důvěru a sociální vazby, čímž dochází k posilování občanské společnosti a demokracie. Hranice mezi občanskými a politickými aktivitami jsou propustné [Valenzuela, Park, Kee 2009].

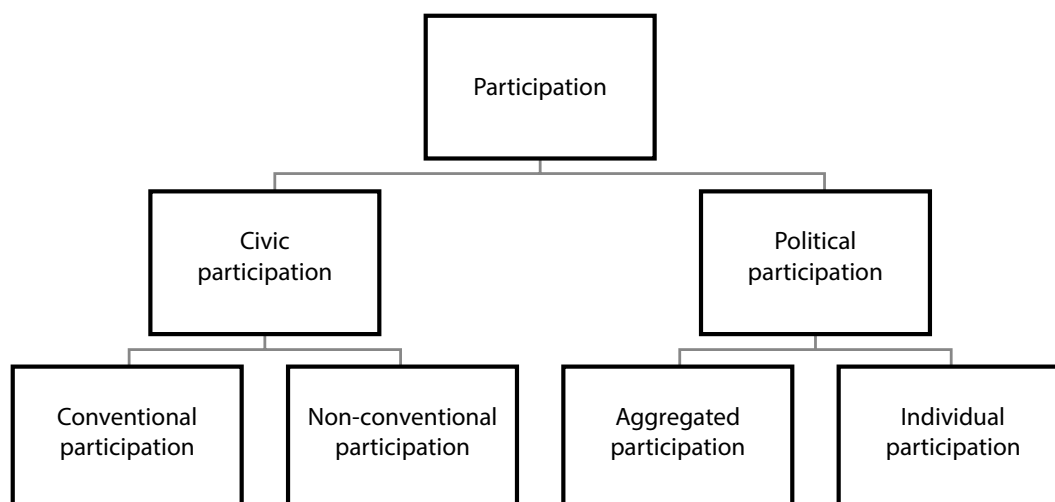
Za politickou participaci považuje Nekola [2004] takové občanské aktivity, které jsou přímo zaměřené na ovlivňování vlády a veřejné politiky. Politická participace může dle autora nabývat různých forem, ať již konvenčních či nekonvenčních. Mezi konvenční (tradiční) formy politické participace řadí účast ve volbách, členství v politických stranách, členství v odborových organizacích či politickou komunikaci. Naopak mezi nekonvenční (netradiční) formy politické participace řadí aktivity pohybující se od zákonných (např. účast na demonstraci, podpis petice) až po nezákonné (např. neplacení daní, násilné a nepovolené demonstrace).

Putnam [2000] se při hodnocení politické participace amerických občanů zaměřuje mj. na využití aktivního i pasiv-

ního volebního práva, sledování činnosti politiků, členství v politických stranách, zapojení do volebních kampaní, ale zmiňuje i další činnosti: návštěvy veřejných shromáždění, nošení odznaků, podepisování petic nebo politické diskuze s blízkými osobami. V „zóně průniku“ politické a občanské participace je autorova terminologie volnější – např. podpis petice zařazuje jako čin politické participace a zároveň i jako projev občanské angažovanosti – aby následně pod pojmem občanská participace rozebíral výlučně členství občanů v různých typech organizací.

Kromě naznačených rozdílů se přístupů ke kategorizaci občanských a politických aktivit, kterou někteří [např. Valenzuela, Park, Kee 2009] považují za hlavní komplikaci pro zkoumání těchto témat, představuje další obtíž operacionalizace a volba vhodných indikátorů. Při empirickém výzkumu je individuální politická participace hodnocena mj. prostřednictvím vývoje volební účasti, agregovaná politická participace mj. prostřednictvím vývoje počtu členů politických stran. Občanská participace může být hodnocena i dle počtu nestátních neziskových organizací [Rakušanová, Řeháková 2006], či počtem členů v neziskových dobrovolnických organizacích [Vajdová, Stachová 2005]. Práce s registry či databázemi dovoluje mj. mezinárodní srovnání, např. pro země Visegrádské čtyřky [viz Mansfeldová et al. 2004]. Dostupnost databází či jiných dat je ovšem omezená, stejně tak jako typ informace, kterou mohou poskytnout. Proto se jako zdaleka nejčastější řešení volí přímé dotazování souboru respondentů. Při dotazování je možné zjišťovat nejen formu, ale i obsah či rozsah občanských aktivit – to bylo rozsáhle šetřeno i v českém prostředí [viz Matějka et al. 2015] – a zároveň postihnout ty formy občanské angažovanosti, které stojí mimo oficiální organizační rámce a není o nich vedena úřední či statistická evidence.

Figure 1: A typology of participation

Source: Rakušanová [2005], charted by author

Prediktory angažovanosti a participace

Otázkou zůstává, čím je angažovanost občanů ovlivněná a v jaké míře se angažují jednotlivé skupiny obyvatel. Jestliže v 50. a 60. letech minulého století bylo za prediktor občanské angažovanosti považováno vzdělání [Putnam 2000] a na počátku 70. let minulého století chápali např. Verba a Nie [1972, in Scheufele, Shah 2000] jako dominantní vysvětlující proměnnou veřejné angažovanosti socioekonomický status, další výzkumníci [za všechny např. McLeod et al. 1999] došli v 90. letech k závěru, že se jedná o příliš zjednodušující pohledy. Angažovanost totiž podle nich ovlivňují i další proměnné jako např. získané znalosti, sledování médií, schopnosti v interpersonální komunikaci nebo politické zájmy [Scheufele, Shah 2000].

Police vzdělání jako významného prediktoru byla ale opětovně potvrzena. Jak uvádí Hillygus [2005], pozitivní vztah vzdělání a občanské angažovanosti či politické participace je dlouhodobě považován za prokázaný a z většiny dostupných empirických analýz vychází vzdělání jako nejsilnější prediktor těchto aktivit. Např. Verba, Schlozman, Brady při zkoumání politické participace uvádějí, že „vzdělání hraje hlavní úlohu při determinaci toho, kdo je aktivní a kdo ne“ [1995: 437]. Jelikož se pozitivní vliv vzdělání na participaci dlouhodobě považuje za daný, chybí širší diskuze o tom, proč tomu tak vlastně je. Hillygus [2005] provedla důslednou rešerši literatury a možná vysvětlení pozitivního vlivu vzdělání na politickou participaci shrnula do třech okruhů.

Teorie občanského vzdělávání předpokládají, že vzdělání poskytuje dovednosti a znalosti nutné k pochopení a přijetí demokratických principů a čím déle lidé studují, tím více se jejich dovednosti a znalosti prohlubují a míra jejich politické participace stoupá. Další skupina teorií (teorie sociálních sítí) vedle toho předpokládá, že vzdělání určuje pozici jedince ve společnosti. Vzdělanější lidé se budou pravděpodobně vyskytovat blíže politicky významným uzlům ve společenské síti, z čehož se odvíjí i vyšší míra jejich participace. Nakonec teorie sumarizované jako politicko-meritokratické tvrdí, že vzdělání není příčinou demokratického chování, i když je mezi nimi pozitivní vztah. Oba tyto jevy totiž podle těchto teorií vycházejí z vrozené vysoké inteligence [Hillygus 2005].

Přes zjištění o významném vlivu vzdělání ale nelze vliv jiných socioekonomických faktorů opomíjet, což znovu potvrdili např. Uslaner a Brown [2005]. Bylo např. prokázáno, že výše prostředků, kterými lidé disponují, ovlivňuje některé politicko-participační aktivity více (darování finančních prostředků, psaní dopisů), jiné ale méně (účast u voleb, dobrovolnictví) [Verba, Schlozman, Brady 1995 in Uslaner, Brown 2005]. Gil de Zúñiga a Valenzuela [2011] shrnují, že vzdělanější a bohatší lidé se angažují více než ti méně vzdělaní a chudší.

Scheufele a Shah [2000] shrnuli výstupy různých vědců o sociálním kapitálu jako o vztahu mezi občanskou angažovaností, mezilidskou důvěrou a také životní spokojeností. K rozšíření o životní spokojenost je vedly publikované poznatky [např. Inglehart 1997 in Scheufele, Shah 2000], které tvrdí, že důvěra a spokojenost se životem jako těsně propojené faktory podporují občanskou participaci a demokratické vládnutí. Na druhé straně ale evidovali i prameny, které dokazují, že participace je důležitou determinantou životní spokojenosti. Tato podmíněnost se demonstruje např. účastí na dobrovolnických aktivitách. Zejména studie z oblasti psychologie [např. Ande-

rsen 1985 in Scheufele, Shah 2000] prokázaly, že spokojenost s vlastním životem pozitivně ovlivňuje vnímání mezilidských vztahů. Někteří sociologové [např. Swords 1998 in Scheufele, Shah 2000] tvrdí, že mezilidská důvěra je základem životní spokojenosti, přičemž postoje spojené s důvěrou si jedinci osvojují už v raných fázích života. Bjørnskov [2003] prokázal, že pocit životní spokojenosti je v určitých zemích (Švýcarsko, Nizozemsko, skandinávské země) podmíněn vysokou úrovní sociálního kapitálu. [Pro podrobný přehled všech výše uvedených i dalších studií k tématu viz Scheufele, Shah 2000].

Pokud je tedy přijata teze o souvislosti životní spokojenosti a občanské angažovanosti, je nutné pokusit se nastinit, jak je životní spokojenost chápána a co ji podmiňuje. Pojem životní spokojenost přitom „trpí“ stejným problémem jako pojmy angažovanost a participace – doplňuje se a překrývá se s různými pojmy, jako je např. kvalita života, (životní, osobní) pohoda či štěstí. Základní definice a popis těchto termínů nabízí např. Hamplová [2006], která shrnuje, že studium subjektivně vnímané individualizované životní spokojenosti je zatím poslední fází ve výzkumech kvality života, které byly v minulosti zaměřené nejdříve na materiální stránku této problematiky (počátek 20. století) a později (60. léta 20. století), po rozšíření zájmu o nemateriální aspekty, se prosadilo spíše studium těchto obtížněji uchopitelných nemateriálních aspektů.

Na životní spokojenost působí celá řada vlivů. První skupinu vlivů tvoří osobnostní předpoklady každého jedince, druhou pak vnější (socioekonomické) okolnosti. Zatímco první kategorie proměnných je zkoumána především psycholog a lékaři, sociologie (spolu např. s ekonomii) se soustředí především na kategorii druhou. Konkrétně je zkoumán např. vliv rodinného stavu, přičemž je různými studii potvrzený pozitivní vliv manželství [Hamplová 2006]. Pozitivně se na životní spokojenosti projevují např. i výše dosaženého vzdělání [Frey, Stulzer 2000; Šolcová, Kebza 2005] nebo vyšší subjektivní hodnocení vlastního zdravotního stavu [Šolcová, Kebza 2005]. Negativně se naopak projevuje např. nezaměstnanost [Frey, Stulzer 2000].

Výzkumné hypotézy

Na základě obecnějších výzkumných otázek formulovaných v úvodu byly stanoveny tyto dvě výzkumné hypotézy:

H1: Angažovanost občanů je pozitivně ovlivněna výší jejich dosaženého vzdělání.

H2: Existuje souvislost mezi životní spokojeností občanů a jejich angažovaností, přičemž aktivnější občané jsou spokojenější.

Data a metodologie

Výzkumné šetření provedl INESAN v únoru 2014. Data byla získána metodou face-to-face interview. Vzorek tvořili obyvatelé Česka ve věku 18–64 let, kteří byli vybráni pomocí kvótního výběru. Kromě regionálního rozložení byly uplatněny kvóty pro věk, pohlaví a velikost místa bydliště. S žádostí o rozhovor bylo osloveno 1 903 respondentů vyhovujících kvótám, z čehož celkem 1 335 dotázaných žádosti o rozhovor vyhovělo. Osm dotazníků bylo vyřazeno pro chybné vyplnění

či neúplnost, do analýzy bylo tedy zahrnuto celkem 1 327 případů. Míra návratnosti činila 70 %.

Jak již bylo zmíněno, za indikátory občanské angažovanosti bylo zvoleno šest různých aktivit – (1) účast na veřejném projednávání k některému z místních problémů, (2) účast na dobrovolné akci, (3) účast na finanční sbírce, (4) podpis petice, (5) účast na demonstraci a (6) hlasování v místním referendu. V otevřené variantě odpovědi mohli respondenti dodat i účast na jiné akci podporující veřejný zájem. Respondenti byli dotazováni na období posledních pěti let. Sledoval se pouze typ aktivity, proto pokud se respondent v uplynulých pěti letech zúčastnil některé z aktivit opakovaně (např. každoročně přispěl ve finanční sbírce), byla tato aktivita započítána pouze jednou.

Dále byla dotazována případná aktivita respondentů v budoucnosti v souvislosti s hypotetickým důležitým problémem v místě jejich bydliště. Při interpretaci této otázky je nutné si uvědomit, že deklarovaná účast v budoucnosti (navíc v případě hypotetického problému, který ani nemusí nastat) by byla nakonec jiná, než jak respondenti uvedli při dotazování. Možnost pro srovnání přesto poskytuje struktura odpovědí mezi různě spokojenými respondenty a její (ne)souhlas v případě stejných či podobných aktivit (podpis petice, účast na demonstraci). Další komparaci umožňuje ještě dotaz zjišťující zájem respondentů o účast na rozhodování o některém problému v místě bydliště.

Zjištěná minulá i případná budoucí aktivita byla hodnocena dle základních sociodemografických proměnných (pohlaví, věk, výše dosaženého vzdělání, výše příjmu, ekonomicko-pracovní zařazení, počet členů respondentovy domácnosti, politická orientace, socioekonomický status a velikost místa bydliště).²

Míru životní spokojenosti vyjadřovali dotazovaní na deseti-stupňové škále, kde se 1 = „velmi nespokojen/a“ a 10 = „velmi spokojen“. Takto subjektivně vyjádřený pocit spokojenosti lze považovat za spolehlivý způsob měření tohoto jevu, který přináší stejné výsledky jako měření za pomoci většího množství otázek a škál [Diener, Lucas 2000 in Hamplová 2006]. Tento způsob měření se používá např. i v rámci World Values Survey a lze ho proto použít pro celou řadu mezinárodních srovnání [Eichhorn 2012]. Průměrná známka, kterou respondenti hodnotili svou životní spokojenost, činí 7,2 (modus i medián = 8). Distribuce odpovědí je zobrazena v grafu 1.

Míra občanské angažovanosti

Účast na veřejných akcích

Celkem 61 % dotázaných se podle vlastních slov za období předchozích pěti let zúčastnilo alespoň jedné ze zjišťovaných aktivit. Největší část respondentů (45 %) z celého výběrového souboru se v posledních pěti letech podílela na finanční sbírce. Následovaly aktivity, kterých se ve sledovaném období zúčastnilo kolem čtvrtiny všech dotazovaných. Konkrétně 27 % jich podepsalo petici a 25 % z nich se zúčastnilo veřejného projednávání k některému z místních problémů. Menší část respondentů (19 %) se zapojila do dobrovolné akce. Ještě méně respondentů (15 %) hlasovalo v místním referendu. Demonstrace se v posledních pěti letech zúčastnila 4 % dotá-

zaných. Účast na jiných akcích, které podporují veřejný zájem, deklarovala pouhá 2 % respondentů. Konkrétní hodnoty jsou zobrazeny v grafu 2.

Pohled omezený na angažované respondenty, kteří se v posledních pěti letech účastnili alespoň jedné aktivity, ukazuje, že ve finanční sbírce přispěli tři angažovaní respondenti ze čtyř (74 %). Téměř polovina angažovaných (45 %) podepsala petici a 41 % angažovaných respondentů se účastnilo veřejného projednávání místních problémů. Téměř třetina angažovaných respondentů (31 %) se zúčastnila dobrovolné akce a čtvrtina (25 %) místního referenda. Demonstrace se zúčastnilo 6 % z dotázaných aktivních respondentů a jiné akce ve veřejném zájmu 3 % z této skupiny dotázaných.

Celkem 39 % respondentů nevybralo ani jednu z možností, v posledních pěti letech se tedy nezúčastnili ani jedné z uvedených aktivit. Celková angažovanost respondentů se lišila v závislosti³ na úrovni dosaženého vzdělání ($\chi^2 = 48,8$; $df = 5$), věku ($\chi^2 = 41,4$; $df = 9$), typu ekonomické aktivity ($\chi^2 = 22,4$; $df = 5$), socioekonomického statusu ($\chi^2 = 14,5$; $df = 4$) a velikosti místa bydliště ($\chi^2 = 19,9$; $df = 4$).

Z hlediska úrovně dosaženého vzdělání se mnohem méně do akcí podporujících veřejný zájem v minulosti zapojovali lidé se základním vzděláním a lidé se středním vzděláním bez maturity. Naopak mnohem více angažovaní byli vysokoškoláci (bližší viz tabulku 1). Pokud z analýzy vynecháme dotazované, kteří doposud studují, zůstanou statisticky významné rozdíly v aktivitě u všech těchto tří jmenovaných vzdělanostních kategorií. U respondentů s vysokoškolským a středoškolským vzděláním bez maturity v takovém případě nelze zaznamenat ani faktický rozdíl v distribuci odpovědí, u respondentů se základním vzděláním ubýde v takovém případě neangažovaných (je jich 52 %).

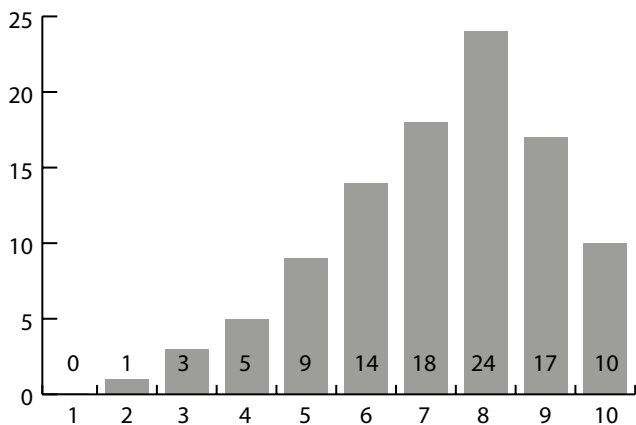
Z hlediska věku byli významně méně angažovaní respondenti v kategorii 20–24 let (42 % aktivních) a v kategorii 18–19 let (39 % aktivních). Naopak vyšší angažovanost deklarovali respondenti ve věku 35–39 let (70 % aktivních) a 30–34 let (69 % aktivních). Významně nižší byla angažovanost studentů (46 % aktivních), vyšší byla angažovanost osob v domácnosti či na mateřské dovolené (75 % aktivních). Z hlediska definovaného socioekonomického statusu se významně více angažovali příslušníci vyšší třídy, kteří byli aktivní v 82 % případů. Významně angažovanější (v 71 %) byli obyvatelé sídel o velikosti 20 000–49 999 obyvatel, naopak významně méně (v 50 %) se angažovali obyvatelé sídel ve velikosti 50 000–99 999 obyvatel.

Finančních sbírek se v posledních pěti letech statisticky významně častěji účastnily ženy (49 %) než muži (41 %). Významně méně přispívali mladí lidé, z věkové kategorie 18–19 let jich přispělo 30 %, z věkové kategorie 20–24 let 28 %. Jedinou věkovou kategorií, jejíž příslušníci přispěli významně více, byla kategorie 30–34 let (přispělo 55 %). Při porovnání respondentů z hlediska výše vzdělání se významně pozitivně odlišují vysokoškoláci, jichž přispělo ve finanční sbírce 59 %, naopak negativně lidé se základním vzděláním, kterých přispělo 34 %. Méně přispívali studenti (34 %) a nezaměstnaní (32 %), více naopak osoby v domácnosti či na mateřské dovolené (61 %). Obyvatelé sídel s 20 000–49 999 obyvatel přispěli významně více (55 %), zejména v porovnání s obyvateli sídel nad 100 000 obyvatel (39 %).

Petici podepsalo v posledních pěti letech významně méně osob ve věkové skupině 20–24 let (15 %), přičemž mezi ostatními věkovými skupinami nebyly významné rozdíly. Petici podepsalo také méně lidí se středním vzděláním bez maturity (15 %), naopak více podpisů pod petice připojili lidé s vysokoškolským vzděláním (39 %). Významně méně podepisovali petice lidé z domácností s příjmem 35 000–49 999 Kč (21 %),

více z domácností s příjmem 18 000–24 999 Kč (35 %). Podle svých slov podepsalo petici 40 % lidí, kteří by svou pracovní pozici označili jako odborník či specialista. Z hlediska velikosti sídla se významně odlišovali obyvatelé sídel s 10 000–19 999 obyvateli, kteří podepsali petici ve 43 % případů. Méně podepisovali petice středoví respondenti (22 %).

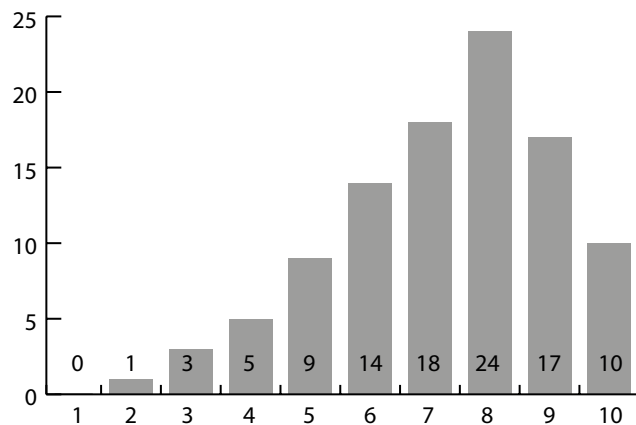
Graf 1: Spokojenost respondentů s vlastním životem

údaje v % (1 = velmi nespokojen/a, 10 = velmi spokojen/a)

Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014, N = 1 326

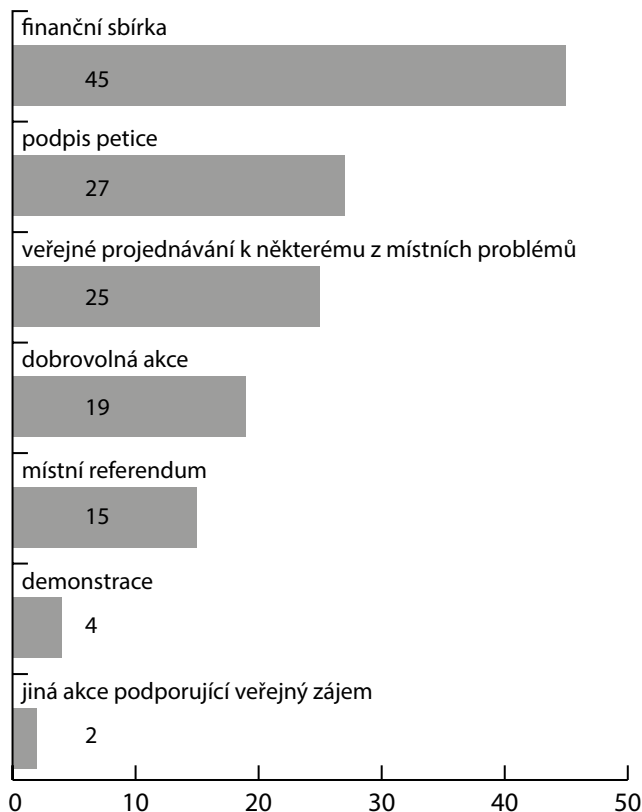
Graph 1: Respondents' satisfaction with their own life

percentages (1 = extremely dissatisfied, 10 = extremely satisfied)

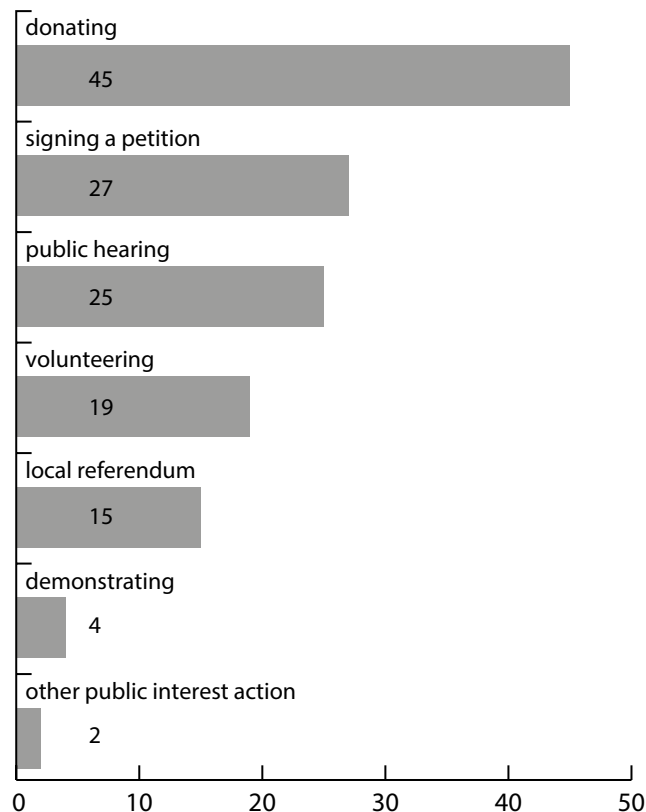
Source: INESAN survey, February 2014, N = 1,326

Graf 2: Účast respondentů na veřejných akcích v posledních pěti letech

Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014, N = 1 327

Graph 2: Respondents' engagement in public action, past five years

Source: INESAN survey, February 2014, N = 1,327

Veřejného projednávání k některému z místních problémů se dle vlastních vyjádření účastnili významně méně politicky středoví respondenti (18 %), naopak více pravicoví respondenti (29 %). Opět se významně odlišují mladší respondenti. Z věkové skupiny 18–19 let se projednávání neúčastnil ani jeden respondent, z věkové skupiny 20–24 let pouze 9 % dotázaných. Aktivnější byla v tomto ohledu pouze skupina 35–39letých obyvatel, projednávání k některému z místních problémů se zúčastnilo 34 % z nich. Spíše neaktivní byli i lidé se základním vzděláním, projednávání se zúčastnilo pouze 7 % z nich, v případě lidí s vysokoškolským vzděláním to bylo 42 %. Významně více se projednávání účastnili zaměstnanci (29 %), méně naopak studenti (11 %). Z hlediska socioekonomického statusu patřili k aktivním příslušníci vyšší třídy (projednávání navštívilo 44 % z nich), naopak příslušníci vyšší střední třídy byli aktivní méně (21 %).

Také v případě dobrovolné akce platilo, že méně aktivní byli respondenti, kteří se na levo-pravé politické škále řadili do středu (15 %), naopak aktivnější byli pravicoví respondenti (23 %). Ženy předčily dobrovolnou aktivitou muže (21 % oproti 16 %). Z hlediska věku byla nejméně aktivní kategorie 18–19letých (5 %), neaktivnější byly kategorie třicátníků: dobrovolné akce se zúčastnilo 26 % osob ve věku 30–34 let a 24 % osob ve věku 35–39 let. I u této aktivity byla zaznamenána významně nižší účast lidí se základním vzděláním (9 %) a vyšší účast lidí s vysokoškolským vzděláním (33 %). Více (v 36 %) se zapojili příslušníci vyšší třídy.

V místním referendu hlasovali častěji v posledních pěti letech vysokoškoláci (25 %), naopak méně často lidé se základním vzděláním (6 %) a lidé se středním vzděláním bez maturity (3 %). Významně častěji hlasovali v místním referendu také obyvatelé sídel s 10 000–19 999 obyvateli (33 %), méně naopak obyvatelé měst s 50 000–99 999 obyvateli (9 %). Převážná většina sledovaných proměnných není s hlasováním v místním referendu nijak asociována. Rozdíly v deklarované účasti na demonstracích, která byla celkově nízká, nejsou významně asociovány dokonce s žádnou ze sledovaných proměnných.

Pohled na celkovou angažovanost deklarovanou respondenty spojený s pohledem na účast na jednotlivých dotazovaných aktivitách ukazuje, že hlavním diferenciativním faktorem účasti je vzdělání respondentů. Vystupuje zejména rozdíl mezi významně aktivnějšími vysokoškolsky vzdělanými osobami na jedné straně a osobami se základním, případně středním vzděláním bez maturity, na straně druhé. Vysokoškoláci se významně aktivněji účastnili všech zjišťovaných aktivit kromě demonstrací. Druhým zřetelným diferenciativním faktorem je věk, mladí lidé ve věkových kategoriích 18–19 a 20–24 let4 byli významně méně aktivní – každá z těchto dvou kategorií vždy ve třech ze šesti sledovaných aktivit. Aktivní byli naopak třicátníci, kategorie 30–34 let při finančních sbírkách a dobrovolných akcích, kategorie 35–39 let při veřejném projednávání místních problémů a dobrovolných akcích. K celkově aktivním obyvatelům měst o velikosti 20 000–49 999 obyvatel je nutné přiřadit obyvatele sídel o velikosti 10 000–19 999 obyvatel, kteří byli významně aktivní při podepisování petic a účasti v místních referendech. Z dalších proměnných se u tří zjišťovaných aktivit (podpis petice, veřejné projednávání místních problémů a účast na dobrovolné akci) projevil vliv politické orientace, kdy ve všech třech případech byli významně méně aktivní lidé, kteří se na levo-pravé škále umístili do

středu. Zbylé proměnné se významně projevily u menšího počtu aktivit, případně se neprojevily vůbec.

Vztah životní spokojenosti a veřejné angažovanosti

Ze srovnání průměrů hodnot ze sebehodnotících škál u aktivních a neaktivních respondentů plyne, že spokojenější jsou aktivní respondenti, tedy ti, kteří se dle své výpovědi zúčastnili v posledních pěti letech alespoň jedné akce podporující veřejný zájem (viz tabulku 2 a graf 3, k hodnocení životní spokojenosti pro celý soubor respondentů viz graf 1). Přestože testování pomocí T-testu pro dva nezávislé výběry potvrzuje statistickou signifikanci tohoto rozdílu, z věcného hlediska nelze tento rozdíl považovat za významný.

Desetibodová škála hodnocení míry spokojenosti s vlastním životem dovolila respondenty substantivně (s přihlédnutím k distribuci odpovědí tak, aby pro každou kategorii platilo $n \geq 100$) rozdělit do tří skupin. Redukcí vznikly skupiny „nespokojení“ (sloučením variant 1+2+3+4), „neutrální“ (sloučením variant 5+6) a „spokojení“ (sloučením variant 7+8+9+10). V celém souboru je zastoupeno 9 % „nespokojených“, 22 % „neutrálních“ a 69 % „spokojených“ (viz graf 4). Posléze je možné analyzovat, jak byly tyto jednotlivé skupiny aktivní, včetně detailního pohledu na aktivity, kterých se různě spokojení respondenti zúčastnili (viz níže tabulka 3).

V celkové aktivitě takto definovaných skupin je významný rozdíl. Zatímco „nespokojení“ respondenti se angažovali v 50 % případů, „spokojení“ v 63 % případů. „Neutrální“ respondenti se s 60 % aktivity blížili spokojeným. Byl testován⁵ případný vliv třetích proměnných na tuto situaci. K testování byly užity tři proměnné, které alespoň částečně korelují s vyjádřenou životní spokojeností: celkový čistý měsíční příjem domácnosti⁶, věk⁷ respondenta a jeho nejvyšší dosažené vzdělání⁸.

Mezi celkovým příjmem domácnosti a deklarovanou aktivitou respondentů není žádný vztah, žádná z příjmových skupin nebyla v minulosti aktivnější než jiná, tato proměnná nijak neintervenuje ve vztahu mezi spokojeností a aktivitou. Souvislost mezi věkem respondentů a jejich aktivitou je zanedbatelná⁹. Při kontrole vlivu věku na vztah mezi aktivitou a spokojeností se významně odlišují pouze „nespokojení“ respondenti ve sloučené věkové kategorii 40–49 let, kteří byli aktivní významně méně (36 %). Jak již bylo naznačeno, existuje souvislost¹⁰ mezi výší dosaženého vzdělání a celkovou aktivitou. Při kontrole vlivu nejvyššího dosaženého vzdělání na vztah mezi životní spokojeností a celkovou aktivitou nelze vysledovat významný a jasný trend.

Údaje v tabulce 3 ukazují, že při jednotlivých aktivitách byli nejangažovanějšími občany podle vlastních vyjádření „spokojení“, kteří se neaktivněji účastnili všech typů sledovaných aktivit kromě demonstrací a činností, které patří do kategorie „jiné“. Nejméně angažovanými byli naopak „nespokojení“, kteří se významně méně účastnili finančních sbírek (přispělo o 14 % méně dotazovaných z této kategorie než v rámci první nejbližší kategorie „neutrálních“). Neaktivnější při finančních sbírkách byli podle svého vyjádření „spokojení“. Statisticky významná je také nižší deklarovaná účast „nespokojených“ při dobrovolných akcích, kterých se také nejvíce dle vlastního vyjádření účastnili „spokojení“. „Neutrální“ občané významně méně uváděli, že se v posledních pěti letech

Tabulka 1: Celková angažovanost respondentů z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání

Deklarovaná angažovanost	Nejvyšší dosažené vzdělání					
	základní	vyučení bez maturity	vyučení s maturitou	střední bez maturity	střední s maturitou	vysokoškolské
Angažovaní (adj. rez.)	44 % (-3,7)	61 % (-0,3)	62 % (0,3)	46 % (-2,8)	60 % (-0,7)	81 %* (5,8)
Neangažovaní (adj. rez.)	56 %* (3,7)	39 % (0,3)	38 % (-0,3)	54 %* (2,8)	40 % (0,7)	19 % (-5,8)
Celkem	100 % (N = 94)	100 % (N = 386)	100 % (N = 149)	100 % (N = 72)	100 % (N = 439)	100 % (N = 181)

Pozn.: *statisticky významný rozdíl
Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014

Table 1: Respondents' overall engagement by educational attainment

Self-reported engagement	Educational attainment					
	primary	vocational without GCSE	vocational with GCSE	secondary without GCSE	secondary with GCSE	tertiary
Engaged (adj. res.)	44% (-3.7)	61% (-0.3)	62% (0.3)	46% (-2.8)	60% (-0.7)	81%* (5.8)
Not engaged (adj. res.)	56%* (3.7)	39% (0.3)	38% (-0.3)	54 %* (2.8)	40% (0.7)	19% (-5.8)
Total	100% (N = 94)	100% (N = 386)	100% (N = 149)	100% (N = 72)	100% (N = 439)	100% (N = 181)

Note: * statistically significant difference
Source: INESAN survey, February 2014

Tabulka 2: Vybrané ukazatele míry spokojenosti respondentů s vlastním životem

Kategorie respondentů	Střední hodnoty a variabilita			Variační koeficient (v %)
	Průměr	Modus	Medián	
Aktivní (N = 810)	7,3	8	8	24,5
Neaktivní (N = 516)	7,1	8	7	27,2

Pozn.: Stupnice hodnocení spokojenosti 1–10, kde 1 – „velmi nespokojen/a“, 10 – „velmi spokojen“.
Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014

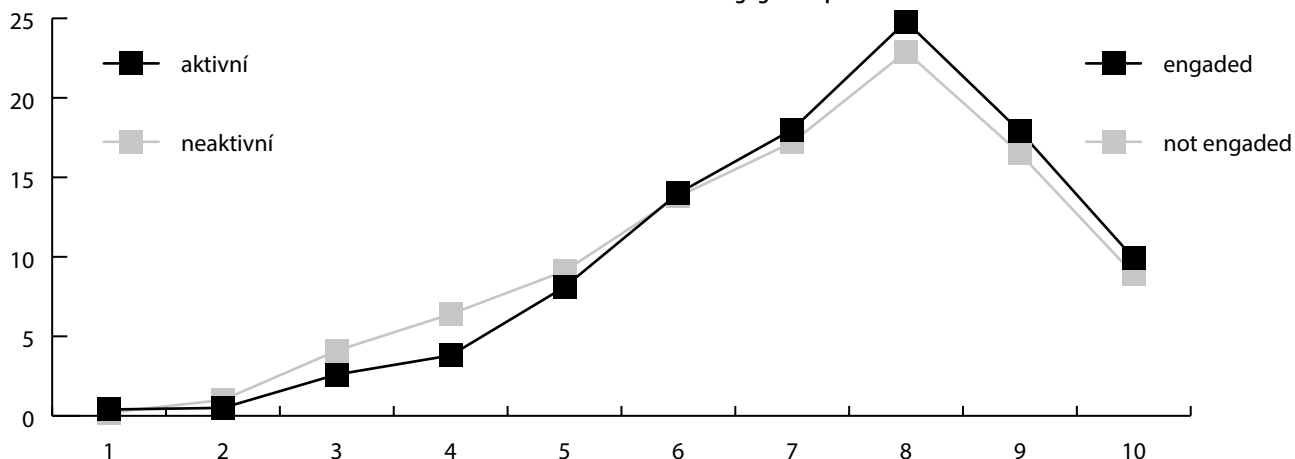
Table 2: Selected indicators of respondents' satisfaction with their own life

Respondent category	Central tendency and variability			
	Mean	Mode	Median	Coefficient of variation (%)
Engaged (N = 810)	7.3	8	8	24.5
Not engaged (N = 516)	7.1	8	7	27.2

Note: Rated on a 1–10 scale where 1 = “extremely dissatisfied” and 10 = “extremely satisfied”.
Source: INESAN survey, February 2014

Graf 3: Srovnání spokojenosti aktivních a neaktivních respondentů s vlastním životem

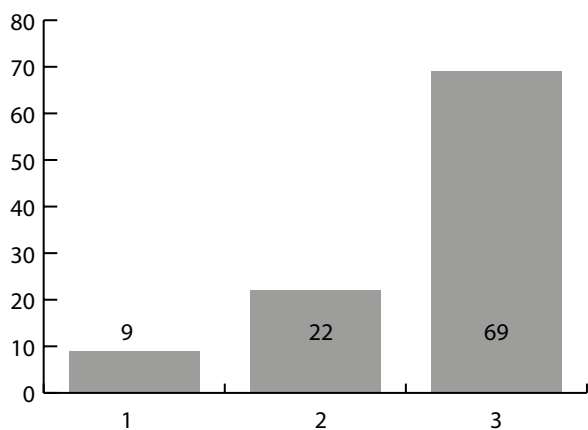

Pozn.: Stupnice hodnocení spokojenosti 1–10, kde 1 = „velmi nespokojen/a“, 10 = „velmi spokojen“.
Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014, N = 810, 516

Graph 3: Satisfaction with own life among engaged and non-engaged respondents

Note: Rated on a 1–10 scale where 1 = “extremely dissatisfied” and 10 = “extremely satisfied”.
Source: INESAN survey, February 2014, N = 810, 516

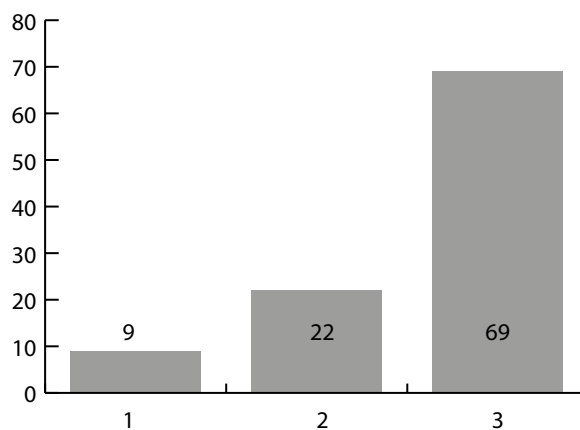
Graf 4: Spokojenost respondentů s vlastním životem (redukováná škála)

údaje v % (1 = nespokojení, 2 = neutrální, 3 = spokojení)

Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014, N = 1 326

Graph 4: Respondents' satisfaction with their own life (reduced scale)

percentages (1 = dissatisfied, 2 = neutral, 3 = satisfied)

Source: INESAN survey, February 2014, N = 1,326

zúčastnili demonstrace i veřejného projednávání k některému z místních problémů. Veřejného projednávání se naopak nejčastěji účastnili „spokojení“. Deklarovaná životní spokojenost není v statisticky významné souvislosti s podpisem petice ani s hlasováním v místním referendu. Těchto aktivit se obyvatelé Česka účastnili v posledních pěti letech přibližně rovnoměrně bez ohledu na to, jaká byla jimi uvedená životní spokojenost.

U účasti respondentů na finančních sbírkách, ve které byla nejvyšší diference mezi „spokojenými“ a „nespokojenými“, byl opět testován¹¹ případný vliv třetích proměnných na tuto situaci, přičemž byly užity totožné proměnné jako v případě testování celkové aktivity, které alespoň částečně korelují se spokojeností (celkový čistý měsíční příjem domácnosti, věk respondenta a jeho nejvyšší dosažené vzdělání¹²).

Mezi příjmem domácností a účastí na finančních sbírkách není žádný vztah. Při podrobnějším pohledu¹³ se významně odlišují pouze „nespokojení“ v příjmové kategorii 35 000–49 999 Kč, u kterých byla zaznamenána významně nižší účast

na finančních sbírkách (19 %). Taktéž souvislost mezi věkem a účastí na finančních sbírkách téměř nelze zaznamenat¹⁴. Při detailnějším pohledu¹⁵ se významně odlišují pouze „nespokojení“ respondenti ve sloučených věkových kategoriích 30–39 let a 40–49 let, kteří přispěli v menším počtu případů (29 %, resp. pouze 16 %). Relativně nejsilnější, i když stále spíše slabý¹⁶, je vztah mezi vzděláním a účastí na finančních sbírkách. Detailnější pohled¹⁷ prozradí, že pouze „nespokojení“ z řad vysokoškoláků se účastnili veřejných sbírek významně méně, v celém souboru nebyl ani jeden takový respondent.

Určitou možnost zhodnocení vlivu životní spokojenosti na veřejnou angažovanost lze získat komparací výpovědí o minulé účasti na akcích podporujících veřejný zájem s výpovědí o případném angažmá při problémech v místě bydliště. Z hlediska respondentů to je odlišná situace, neboť při dotazování je zde explicitně zahrnut hypotetický tlak spojený s řešením problému v místě bydliště, který by se potenciačně mohl respondenta přímo dotýkat. Není proto překvapivé, že při

Tabulka 3: Účast respondentů na veřejných akcích v porovnání s jejich životní spokojeností

	Účast na daném typu veřejné akce (v % z respondentů v dané kategorii)						
	veřejné projednávání	dobrovolná akce	finanční sbírka	podpis petice	demonstrace	hlasování občanů	Jiné
Respondenti dle spokojenosti s vlastním životem							
nespokojení (N = 119)	22	12*	31*	21	6	12	-
neutrální (N = 297)	19*	16	45	24	1*	13	3
spokojení (N = 910)	28*	21*	47*	29*	4	17	2

Pozn.: *statisticky významný rozdíl
Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014

Table 3: Respondents' engagement in public action by life satisfaction

	Participation by type of public action (row percentages)						
	public hearing	volunteering	donating	signing a petition	demonstrating	local referendum	other
Respondents by satisfaction with their own life							
dissatisfied (N = 119)	22	12*	31*	21	6	12	-
neutral (N = 297)	19*	16	45	24	1*	13	3
satisfied (N = 910)	28*	21*	47*	29*	4	17	2

Note: * statistically significant difference
Source: INESAN survey, February 2014

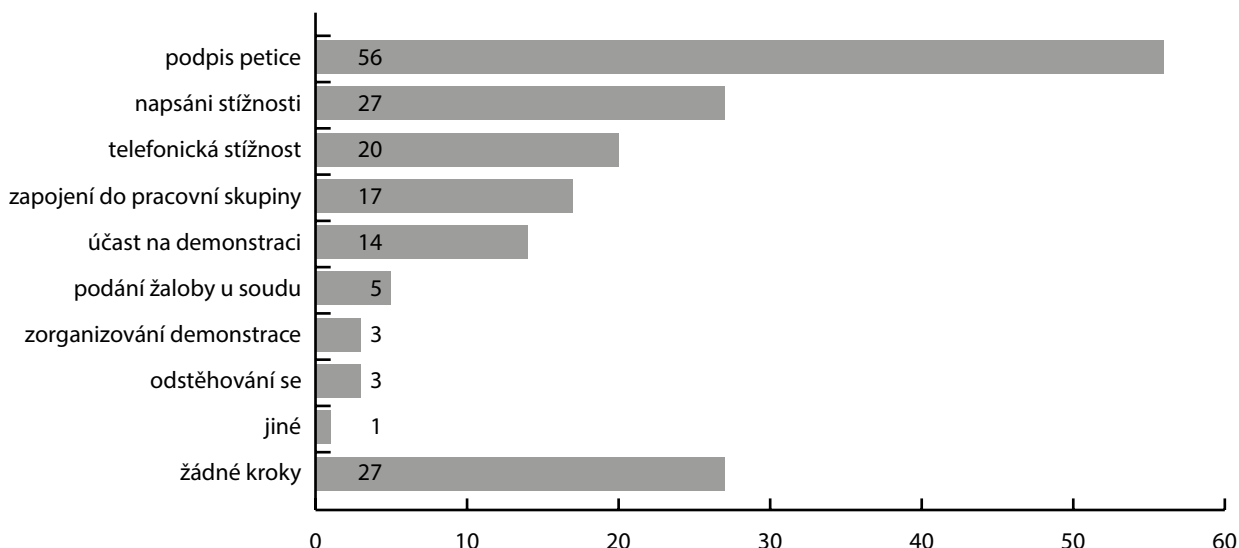
důležitých problémech v místě bydliště by ochota respondentů řešit problémy byla procentuálně vyšší než v případě jejich účasti na veřejných akcích. Neaktivních by zůstalo pouze 27 % respondentů, tj. o 12 % méně, než kolik jich bylo neaktivních v minulosti v případě vybraných akcí podporujících veřejný zájem. Alespoň jeden aktivní krok by v případě problému v místě bydliště učinilo dle svého vyjádření 73 % respondentů. Formy řešení problémů, které by respondenti zvolili při problémech v místě bydliště, zobrazuje graf 5.

Jak vyplývá z grafu 5, petici by v případě problému v místě bydliště podepsalo 56 % respondentů, čímž by podpis byl nejčastěji volenou variantou řešení. Stížnost by napsalo 27 % respondentů, telefonicky by si stěžoval každý pátý respondent (20 %). Demonstrace by se zúčastnilo 14 % respondentů. Jak podpis petice, tak účast na demonstraci, jediné dvě formy aktivity, které byly dotazovány v rámci šetření i retrospektivně, by

v případě problému v místě bydliště volilo více respondentů, než kolik jich tyto formy veřejné aktivity vykonalo v posledních pěti letech. V případě podpisu petice je rozdíl dvojnásobný (56 % vs. 27 %), v případě účasti na demonstraci více než trojnásobný (14 % vs. 4 %). Motivováni problémem v místě bydliště by tedy respondenti volili tyto formy angažmá častěji.

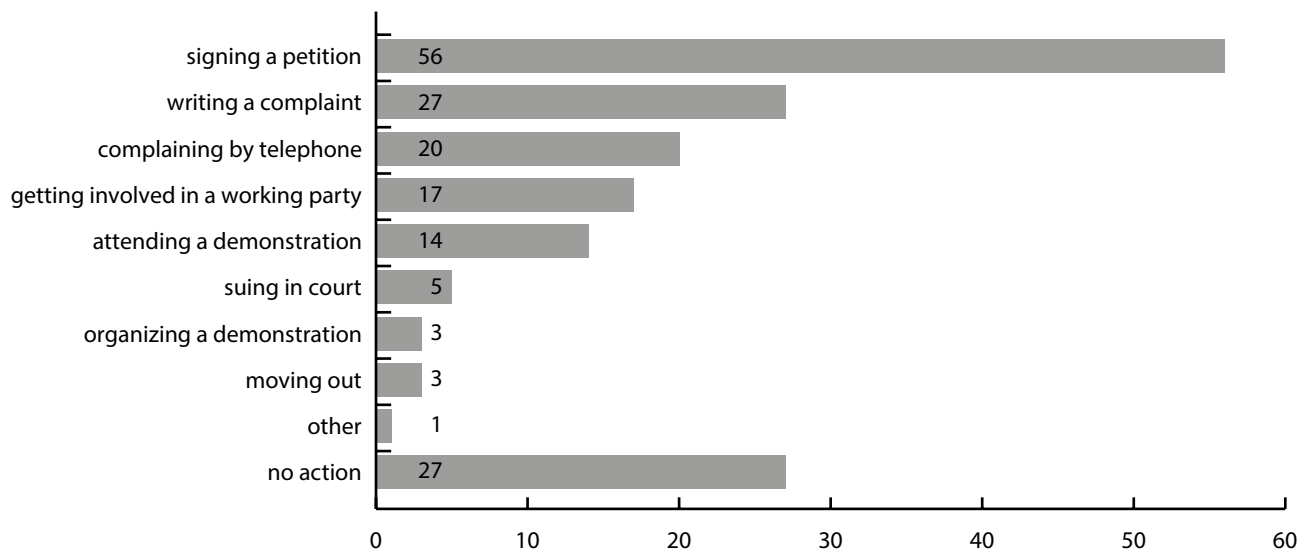
Další srovnání umožňuje pohled na jednotlivé uvažované kroky podle toho, jak by je volili různě spokojení respondenti (viz tabulku 4). Na rozdíl od sice nevelkých, ale zřejmých diferencí v účasti na akcích podporujících veřejný zájem v posledních pěti letech, by se v tomto případě neprojevily téměř žádné rozdíly. U všech nabízených aktivit, s výjimkou podpisu petice („spokojení“ by ji podepsovali významně častěji než zbylé dvě skupiny obyvatel) a odstěhování se („nespokojení“ by volili odstěhování pryč významně častěji), neexistuje statistická závislost deklarované životní spokojenosti respondentů

Graf 5: Kroky, které by volili respondenti v případě důležitého problému v místě bydliště

Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014, N = 1 327

Graph 5: Actions respondents would take to address an important local issue

Source: INESAN survey, February 2014, N = 1,327

a případné volby dané aktivity pro řešení problému v místě bydliště. Tyto aktivity by volili obyvatelé Česka rovnoměrně bez ohledu na to, jaká byla jimi uvedená životní spokojenost v době provedení dotazování.

Graf 6 ukazuje zájem respondentů o rozhodování o problémech v místě bydliště. Spokojení respondenti deklarovali významně vyšší zájem rozhodně se zúčastnit (24 %), nespokojení respondenti by se chtěli rozhodně účastnit v 18 %, neutrální respondenti v 12 %. Naopak nespokojení respondenti by se významně více (18 %) takového rozhodování účastnit rozhodně nechtěli, mezi neutrálními a spokojenými respondenty je to pouze 11 %. Rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi respondentů opět nejsou vysoké, nicméně vliv životní spokojenosti na míru občanské angažovanosti lze považovat za prokazatelný.

Závěry

Zjištěné závěry korespondovaly s výsledky předchozích výzkumů. Potvrdil se zcela zásadní vliv výše vzdělání na občanskou angažovanost. Dále se ukázalo, že proměnnou, která významně ovlivňuje angažovanost obyvatel, je věk, přičemž pokles angažovanosti u starších věkových skupin lze interpretovat negativním vlivem společenského klimatu před rokem 1989, tedy kohortním efektem. Dále byl prokázán vliv životní spokojenosti na úroveň občanské participace. Pro hlubší pochopení vlivu životní spokojenosti na úroveň občanské angažovanosti by bylo vhodné lépe rozkrýt zdroje spokojenosti obyvatel.

Diskuze zjištěných výsledků

Jelikož byla analyzována data z datového archivu, bylo nutné se vypořádat s určitým omezením. Hlavním problémem

Tabulka 4: Kroky vykonané respondenty v případě problému v místě bydliště dle životní spokojenosti

Respondenti dle spokojenosti s vlastním životem	Zvolené kroky (v % z respondentů v dané kategorii)									
	podpis petice	napsání stížnosti	žaloba u soudu	účast na demonstraci	organizace demonstrace	telefonická stížnost	zapojení do prac. skupiny	odstěhování se	jiné	žádné
nespokojení (N = 119)	47*	24	3	17	3	19	13	6*	2	33
neutrální (N = 297)	51*	28	4	12	2	21	19	2	1	28
spokojení (N = 910)	59*	28	5	15	3	20	17	3	1	27

Pozn.: *statisticky významný rozdíl
Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014

Table 4: Actions taken by respondents to address an important local issue by life satisfaction

Respondents by satisfaction with their own life	Actions taken (row percentages)									
	signing a petition	writing a complaint	suing in court	attending a demonstration	organizing a demonstration	complaining by telephone	getting involved in a working party	moving out	other	none
dissatisfied (N = 119)	47*	24	3	17	3	19	13	6*	2	33
neutral (N = 297)	51*	28	4	12	2	21	19	2	1	28
satisfied (N = 910)	59*	28	5	15	3	20	17	3	1	27

Note: * statistically significant difference
Source: INESAN survey, February 2014

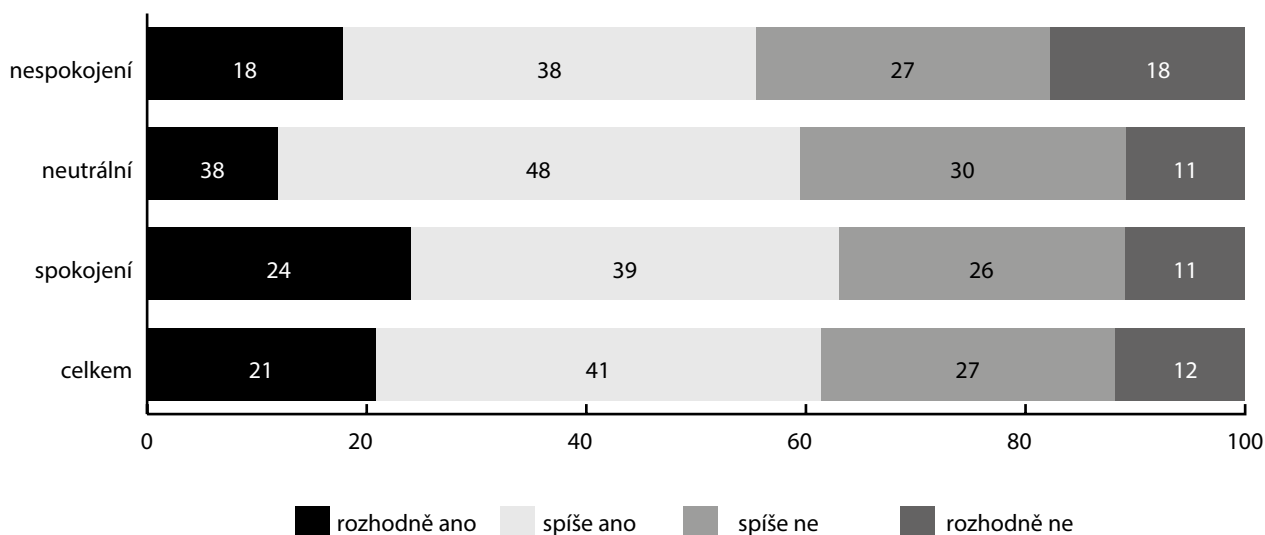
vyplývající z tohoto přístupu je samozřejmě nemožnost výzkumníka ovlivnit podobu získaných dat. V tomto konkrétním případě byl omezující zejména nižší počet aktivit, na které byli respondenti dotazováni. Z tohoto důvodu bylo pro možnost preciznějšího formulování závěrů připojeno ještě hodnocení dalších dvou otázek, které se v dotazníkovém šetření tematicky dotýkaly problematiky řešené v hlavní otázce. Kromě konkrétních poznatků o občanské angažovanosti tak přinesl výzkum implikace směrem k metodologii dalšího šetření. V případě dotazování účasti na různých aktivitách se jeví jako vhodnější užít vyšší počet přímo dotazovaných aktivit na úkor ponechání otevřené varianty, což vyniklo zejména ve srovnání s podobným výzkumem [Matějka et al. 2015]. Širší nabídka přímo dotazovaných forem občanské angažovanosti značně snižuje podíl neangažovaných respondentů v populaci. Matějka et al. [2015] se dotazovali na celkem 37 forem občanské angažovanosti, z nichž některé se ukázaly jako frekventované (např. materiální dar poskytlo 43 % dotázaných, nákup určitých produktů provedlo 25 % respondentů apod.).

Zatímco předkládaný výzkum za zcela neangažované označil 39 % populace, u Matějky et al. [2015] to bylo pouze 10 % populace, přičemž je nutné zmínit, že výzkum Matějky et al. [2015] zjišťoval aktivitu respondentů pouze za posledních 12 měsíců před dotazováním.

První otázkou, na kterou měl tento článek odpovědět je, v jaké míře se obyvatelé Česka občansky angažují. Analýza aktivit občanské angažovanosti ukázala, že největší pozornosti obyvatel Česka se těší finanční sbírky (účastnilo se jich 45 % dotázaných). Toto číslo koresponduje se zjištěním z jiného výzkumu [Matějka et al. 2015], kde se finanční příspěvek (vedlo ho zde 46 % dotázaných) taktéž ukázal jako nejběžnější forma občanské angažovanosti. Vzájemně podobná čísla účasti byla zjištěna i u dalších forem občanské angažovanosti, které byly zjišťovány v obou výzkumech (podpis petice, demonstrace). Porovnání výsledků z obou výzkumů také implikuje, že těmto aktivitám se obyvatelé Česka věnují opakovaně.

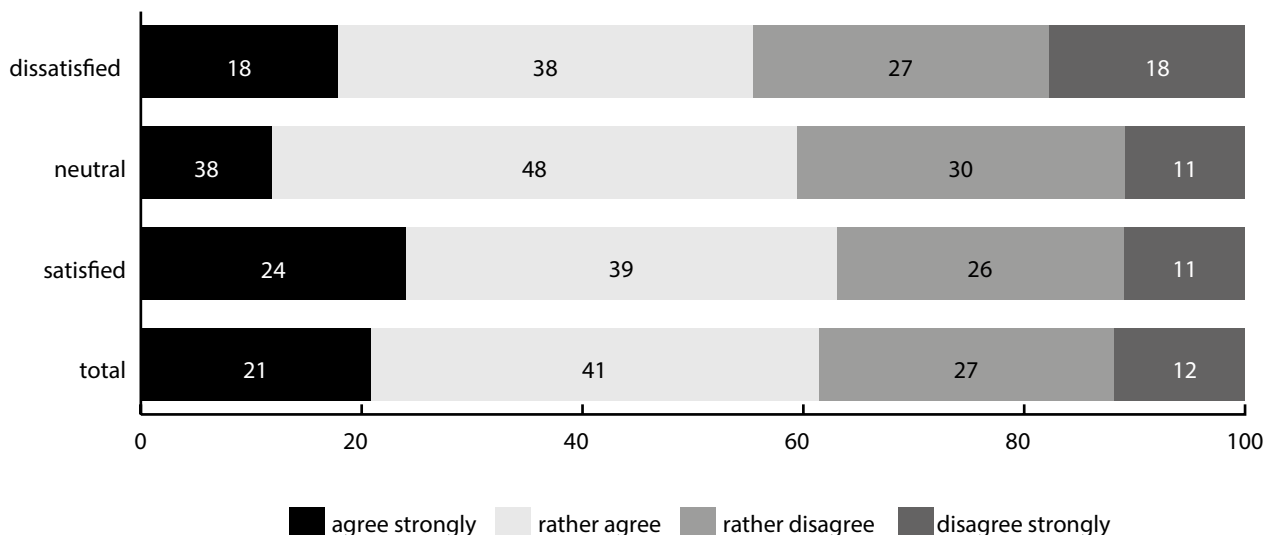
Věnování finančních prostředků lze přitom vnímat jako jistý „outsourcing“ angažovanosti. Obecně lze konstatovat, že

Graf 6: Zájem respondentů zúčastnit se rozhodování o problému v místě bydliště

Zdroj: Šetření INESAN, únor 2014, N = 113, 275, 845, 1 233

Graph 6: Respondents' interest in participating in decision-making about local issues

Source: INESAN survey, February 2014, N = 113, 275, 845, 1233

se obyvatelé častěji účastnili veřejných aktivit, pro které není nutná výrazná osobní činorodost a časová dotace, ale naopak participace na takovýchto aktivitách je velice jednoduchá a časově nenáročná (kromě darování peněz i podpis petice). Aktivit, kde toto neplatí (dobrovolná akce, demonstrace), se v posledních letech účastnilo méně občanů. Nižší byla i účast u místních referend, ale zde je nutné vzít v úvahu, že ne každý z obyvatel Česka mohl mít příležitost¹⁸ se nějakého místního referenda zúčastnit.

Nejmenšímu zájmu občanů se těšila účast na demonstracích, přičemž klesající ochota Čechů účastnit se demonstrací je dlouhodobým trendem. Podíl lidí, kteří se zúčastnili anebo by byli ochotni se zúčastnit povolených demonstrací, byl v roce 1990 78 %, v roce 1999 69 % a v roce 2008 54 % [Atlas of European Values 2011]. Na základě dat z European Social

Survey (konkrétně z druhého kola, které proběhlo v letech 2004–2005) uvádí Smith [2009], že za poslední rok před momentem dotazování se povolené demonstrace zúčastnila 4 % obyvatel Česka. Tento fakt lze interpretovat jako důsledek konsolidace společenských poměrů.

Při hledání odpovědi na druhou výzkumnou otázku, tj. jaké sociodemografické proměnné ovlivňují míru angažovanosti, se potvrdily závěry formulované na základě výzkumů provedených v USA [viz např. Gil de Zúñiga, Valenzuela 2011; Putnam 2000; Verba, Scholzman, Brady 1995], že hlavní proměnnou, která ovlivňuje občanskou angažovanost, je vzdělání respondentů. Tím byla potvrzena H1. V Česku byli vysokoškolsky vzdělaní respondenti v celkovém pohledu nejvíce angažovanou skupinou (81 % angažovaných), společně s příslušníky vyšší třídy¹⁹ (82 % angažovaných). Naopak lidé

se základním vzděláním a lidé se středním vzděláním bez maturity se angažovali mnohem méně. Tyto diference se projeví i u každé jednotlivé dotazované aktivity, vysokoškoláci se významně aktivněji účastnili pěti ze šesti dotazovaných aktivit (finanční sbírka, podpis petice, veřejné projednávání k některému z místních problémů, dobrovolná akce a místní referendum). S ohledem na konstrukci proměnné „socioekonomický status“ lze tedy ze skupiny základních sociodemografických proměnných označit vzdělání za proměnnou s klíčovým vlivem na úroveň občanské angažovanosti.

Další proměnnou, která ovlivňuje míru angažovanosti, je na základě výsledků analýzy věk. Významně méně aktivní byli při různých aktivitách mladí lidé do 24 let věku, naopak neaktivnější byli třicátníci. Ostatní věkové skupiny z hlediska aktivity nijak extrémně nevybočovaly. Ukázalo se tedy, že angažovanost občanů roste z počátečních podprůměrných hodnot ke svému maximu, které se nachází mezi 30–39 rokem, aby pak poklesla na průměrné hodnoty a udržela se tam. Pro mladší věkové kategorie platí, že za jejich nižší účasti lze vysledovat vliv nižšího (byť dočasně) vzdělání. Pokud platí, že neaktivnější skupinou obyvatel vůbec jsou vysokoškoláci, mezi mladými lidmi do věku přibližně 21–22 let nelze toto vzdělání očekávat, přičemž pro interpretaci není rozhodující, zda jim chybí dovednosti a znalosti či není ještě plně zformována jejich společenská pozice – viz interpretace vlivu vzdělání dle Hillygus [2005]. Tuto tezi ostatně potvrzuje i další zjištěný významný rozdíl, kterým je nižší angažovanost studentů. Pokles míry angažovanosti u osob nad 40 let může být interpretován vlivem formování jejich postojů před rokem 1989, kdy byla angažovanost ideologizována a odmítána, což se u této generace může projevat dodnes [Frič, Pospíšilová et al. 2010; Vajdová 1997, 1999]. Projevuje se zde tedy kohortní efekt. Ostatní proměnné mají na míru občanské angažovanosti omezený vliv, případně nelze zjištěné rozdíly jednoznačně interpretovat (např. dvacetiprocentní rozdíl v angažovanosti mezi obyvateli sídel s 20 000–49 999 obyvateli a s 50 000–99 999 obyvateli).

Také se potvrdila teze [Inglehart 1997 in Scheufele, Shah 2000], že občané, kteří jsou více spokojeni se svým životem,

se účastní akcí podporujících veřejný zájem více než občané méně spokojeni. Spokojenost respondentů, kteří se zúčastnili alespoň jedné z akcí, byla celkově vyšší než spokojenost respondentů, kteří byli úplně neaktivní. Tento zaznamenaný rozdíl potvrzuje H2. Rozdíly v tomto hodnocení vynikly, pokud se věnovala pozornost jednotlivým aktivitám. „Spokojení“ respondenti byli neaktivnější v případě všech akcí kromě demonstrací a aktivit, které bylo možné uvést v odpovědi „jiné“. Méně spokojení lidé se tedy více účastní akce, kde projevují svůj nesouhlas (demonstrace), což lze vnímat jako potvrzení vlivu životní spokojenosti na účast na veřejných akcích. Nízkou angažovanost „nespokojených“ při finančních sbírkách nelze dát do souvislosti s jejich nízkými příjmy, neboť „nespokojení“ s různou úrovní příjmů se účastní finančních sbírek téměř stejně, dokonce jedinou skupinou, která se finančních sbírek účastní významně méně, jsou nespokojení s vyššími měsíčními příjmy domácnosti (35 000–49 999 Kč). Spokojenost tedy pozitivně působí na účast na „pozitivně“ zaměřených veřejných akcích. Konečně potvrzením předpokladu podmíněnosti dobrovolného veřejného angažmá životní spokojenosti jsou odpovědi respondentů na otázku, ve které byl akcentován dobrovolný zájem o rozhodování o problému v místě bydliště (spokojení měli vyšší zájem).

Jestliže by v případě problému v místě bydliště bylo aktivních více respondentů (alespoň jeden aktivní krok by v takovém případě podniklo 73 % respondentů), než kolik jich nějakou formu veřejné aktivity vykonalo v posledních pěti letech (61 % respondentů), je nutné pamatovat, že se jedná pouze o deklarované chování. Jak upozorňuje Marada [2000], deklarovaná ochota k participaci vychází z pocitu subjektivní kompetence aktérů. Jejich reálné dispozice ale mohou být jiné a plánovaná aktivita nemusí být naplněna. Tento fakt lze považovat za jedno z vysvětlení onoho 12% rozdílu, i když vzhledem ke konstrukci otázek v dotazníku nelze vyloučit ani jiné příčiny – zejména vliv důležitého problému v místě bydliště, který byl respondentům v dotazníku nabízen jako příčina hypotetické aktivity v budoucnu.

literatura

- Atlas of European Values. 2011. „European Maps.“ [online]. Atlas of European Values [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/home.php>
- Bernard, Josef. 2007. „Participace a partnerství na lokální úrovni v českém sociálním výzkumu.“ Pp. 27–46 in Pavel Nejdrl, Daniel Čermák (eds.). *Participace a partnerství v místní veřejné správě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Bjornskov, Christian. 2003. „The Happy Few: Cross-Country Evidence on Social Capital and Life Satisfaction.“ *Kyklos* 56 (1): 3–16. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-6435.00207>.
- Červenka, Jan. 2016. *Názory na podílení se občanů na rozhodování – únor 2016*. [online]. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR [cit. 13. 1. 2017]. Dostupné z: <https://tinyurl.com/yb46czxk>.
- Diener, Ed, Richard E. Lucas. 2000. „Subjective Emotional Well-being.“ Pp. 325–337 in Michael Lewis, Jeannette M. Haviland-Jones (eds.). *Handbook of Emotions*. New York: The Guilford Press.
- Domański, Henryk. 2013. „Aktywność protestacyjna w krajach europejskich.“ *Studia Polityczne* 32: 163–194.
- Eichhorn, Jan. 2012. „Context Matters – The Effect of National-

- Level Factors on the Relationship between Socio-Demographic Characteristics of Individuals on Their Life-Satisfaction." *World Values Research* 5 (2): 26–45.
- Frey, Bruno S., Alois Stutzer. 2000. „Happiness, Economy and Institutions." *The Economic Journal* 110 (466): 918–938. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-0297.00570>.
- Frič, Pavol, Tereza Pospíšilová, Jiří Tošner, Martin Vávra. 2010. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: Agnes, Hestia.
- Gil de Zúñiga, Homero, Sebastián Valenzuela. 2011. „The Mediating Path to a Stronger Citizenship: Online and Offline Networks, Weak Ties, and Civic Engagement." *Communication Research* 38 (3): 397–421. <http://dx.doi.org/10.1177/0093650210384984>.
- Hamplová, Dana. 2006. „Životní spokojenost, štěstí, a rodinný stav v 21 evropských zemích." *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 42 (1): 35–55.
- Harrebye, Silas, Anders Ejrnæs. 2015. „European patterns of participation – How dissatisfaction motivates extra-parliamentary activities given the right institutional conditions." *Comparative European Politics* 13 (2): 151–174. <http://dx.doi.org/10.1057/cep.2013.7>.
- Hillygus, Sunshine D. 2005. „The Missing Link: Exploring the Relationship Between Higher Education and Political Engagement." *Political Behavior* 27 (1): 25–47. <http://dx.doi.org/10.1007/s11109-005-3075-8>.
- Jareš, Adam, Aneta Judová. 2016. *Analýza místních referend 2014*. [online]. Praha: Transparency International – Česká republika [cit. 9. 2. 2017]. Dostupné z: <https://tinyurl.com/ybqpq2nlr>
- Letki, Natalia. 2004. „Socialization for Participation? Trust, Membership, and Democratization in East-Central Europe." *Political Research Quarterly* 57 (4): 665–679. <http://dx.doi.org/10.2307/3219827>.
- Mansfeldová, Zdenka, Sławomir Nałęcz, Eckhard Priller, Annette Zimmer. 2004. „Civil Society in Transition: Civic Engagement and Nonprofit Organizations in Central and Eastern Europe after 1989." Pp. 100–119 in Annette Zimmer, Eckhard Priller (eds.). *Future of Civil Society. Making Central European Nonprofit-Organizations Work*. Wiesbaden: VS Verlag Für Sozialwissenschaften.
- Marada, Radim. 2000. „Étos, zájmy, dispozice. O sociálních zdrojích občanství." *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 36 (4): 387–414.
- Matějka, Ondřej, Jan Krajhanzl, Tomáš Protivínský, Barbora Bakošová. 2015. [online]. *Občanská angažovanost 2015. Mapa české společnosti z hlediska občanské angažovanosti*. Praha: Centrum občanského vzdělávání [cit. 11. 1. 2017]. Dostupné z: <https://tinyurl.com/y7dut3h4>
- Mička, Pavel (ed.). 2015. *Analýza občanské participace v České republice*. [online]. Praha: Agora CE, o.p.s. [cit. 11. 1. 2017]. Dostupné z: http://www.paktparticipace.cz/file_download/101
- Nekola, Martin. 2004. „Politická podpora v postojích české veřejnosti." Pp. 322–340 in Jiří Kabele (ed.). *Rozvoj české společnosti v Evropské unii I. Sociologie, prognostika a správa*. Praha: Matfyzpress.
- Pilecká, Jarmila. 2016. *Angažovanost občanů a zájem o politiku – únor 2016* [online]. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR [cit. 13. 1. 2017]. Dostupné z: <https://tinyurl.com/y8qyqjbc>.
- Prudký, Libor. 2005. „Veřejnost a participace na veřejných aktivitách." Pp. 38–65 in Pavol Frič, Martin Nekola, Libor Prudký (eds.). *Veřejnost a elity jako aktéři modernizace*. Praha: CESES FSV UK.
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, Robert D. 2001. „Social Capital: Measurement and Consequences." *ISUMA – Canadian Journal of Policy Research* 2 (1): 41–51.
- Rakušanová, Petra. 2005. *Civil society and civic participation in the Czech Republic*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Rakušanová, Petra, Blanka Řeháková. 2006. *Participace, demokracie a občanství v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Scheufele, Dietram A., Dhavan V. Shah. 2000. „Personality Strength and Social Capital." *Communication Research* 27 (2): 107–131. <http://dx.doi.org/10.1177/009365000027002001>.
- Smith, Michael L. 2009. „The Inequality of Participation: Re-examining the Role of Social Stratification and Post-Communism on Political Participation in Europe." *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45 (3): 487–517.
- Šafr, Jiří, Markéta Sedláčková. 2006. *Sociální kapitál. Koncepty, teorie a metody měření*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Šolcová, Iva, Vladimír Kebza. 2005. „Prediktory osobní pohody (well-being) u reprezentativního souboru české populace." *Československá psychologie* 49 (1): 1–6.
- Uslaner, Eric. M., Mitchell Brown. 2005. „Inequality, Trust, and Civic Engagement." *American Politics Research* 33 (6): 868–894. <http://dx.doi.org/10.1177/1532673X04271903>.
- Vajdová, Zdenka. 1997. *Politická kultura lokálních politických elit: srovnání českého a východoněmeckého města*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 40 s.
- Vajdová, Zdenka. 1999. „Starostové v obcích a městech v sedmém roce existence samosprávy." Pp. 31–46 in Antoine Marès (ed.). *Vznikání demokratické praxe v České republice*. Praha: CEFRES.
- Vajdová, Zdenka, Jana Stachová. 2005. „Politická kultura české populace v regionálním rozměru." *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 41 (5): 881–901.
- Valenzuela, Sebastián, Namsu Park, Kerk F. Kee. 2009. „Is There Social Capital in a Social Network Site?: Facebook Use and College Students' Life Satisfaction, Trust, and Participation." *Journal of Computer-Mediated Communication* 14 (4): 875–901. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01474.x>.
- Verba, Sidney, Norman H. Nie. 1972. *Participation in America: Political democracy and social equality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman, Henry E. Brady. 1995. *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Vráblíková, Kateřina. 2009. „Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích." *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45 (5): 867–897.

Petr Osoba absolvoval magisterské studium sociální geografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, tamtéž nyní dokončuje i doktorské studium. V Institutu evaluací a sociálních analýz (INESAN) je zodpovědný za výzkumné projekty z oblasti občanské společnosti, kam spadá i výzkum občanské angažovanosti. Mezi jeho další výzkumné zájmy patří problematika sociálního vyloučení, přeshraniční spolupráce municipalit či vybrané otázky historické geografie. Lze jej kontaktovat na adrese: petr.osoba@inesan.eu

poznámky

- ¹ Pojmy angažovanost a participace jsou autorem vnímány jako synonyma.
- ² Pro srozumitelnost je nutné přiblížit konstrukci dvou proměnných, socioekonomického statusu a politické orientace. Z hlediska socioekonomického statusu byli respondenti rozděleni pomocí ABCDE klasifikace do pěti tříd: (1) třída sociálně slabých – základní vzdělání, nejnižší čistý měsíční příjem, vykonávající rutinní pracovní činnost bez samostatných rozhodovacích pravomocí; (2) nižší třída – základní nebo střední vzdělání, podmediánový čistý měsíční příjem, vykonávající rutinní pracovní činnost bez samostatných rozhodovacích pravomocí; (3) nižší střední třída – středoškolské vzdělání, přibližně mediánový čistý měsíční příjem, vykonávající zaměstnání vyžadující kvalifikaci a odbornost, bez samostatných rozhodovacích pravomocí; (4) vyšší střední třída – středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání, nadmediánový až průměrný čistý měsíční příjem, vykonávající zaměstnání vyžadující kvalifikaci a odbornost, se samostatnými rozhodovacími pravomocemi; (5) vyšší třída – vysoký stupeň dosaženého vzdělání (typicky vysokoškoláci), nadprůměrný čistý měsíční příjem, vykonávající zaměstnání vyžadující kvalifikaci a odbornost, se samostatnými rozhodovacími pravomocemi. Politická orientace respondentů byla zjišťována jejich sebezařazením na jedenáctibodové levo-pravé škále, kde stupně 1–5 označovaly levicovou, 6 středovou a 7–11 pravicovou politickou orientaci.
- ³ Testováno pomocí χ^2 (chí-kvadrát) testu.
- ⁴ Skupina respondentů se základním vzděláním se se skupinou respondentů ve věku 18–19 let z velké části překrývá. Ve zmiňované věkové skupině dosáhlo pouze na základní vzdělání – v mnoha případech zřejmě prozatím – 75 % respondentů. Dále je nutné připomenout, že v případě nejmladší skupiny respondentů spadá většina sledovaného období posledních pěti let do období jejich nezletilosti, což je limitujícím faktorem (např. z hlediska zaměstnání a příjmů, pro účast v referendu platí i zákonné omezení spojené s věkem voličů).
- ⁵ Testy byly provedeny pomocí tabulek se třemi proměnnými.
- ⁶ Nižší střední závislost, Kendallovo tau $c = 0,22$, statisticky významné ($\alpha = 0,05$).
- ⁷ Nízká závislost, Kendallovo tau $c = -0,14$, statisticky významné ($\alpha = 0,05$).
- ⁸ Nízká závislost, Kendallovo tau $c = 0,13$, statisticky významné ($\alpha = 0,05$).
- ⁹ Triviální závislost, Kendallovo tau $c = 0,07$, statisticky významné ($\alpha = 0,05$).
- ¹⁰ Nízká závislost, Kendallovo tau $c = 0,13$, statisticky významné ($\alpha = 0,05$).
- ¹¹ Testy byly provedeny pomocí tabulek se třemi proměnnými.
- ¹² Pro sílu vztahu jednotlivých proměnných viz poznámky 6, 7 a 8.
- ¹³ Zjišťováno pomocí tabulek se třemi proměnnými.
- ¹⁴ Triviální závislost, Kendallovo tau $c = 0,07$, statisticky významné ($\alpha = 0,05$).
- ¹⁵ Zjišťováno pomocí tabulek se třemi proměnnými.
- ¹⁶ Nízká závislost, Kendallovo tau $c = 0,11$, statisticky významné ($\alpha = 0,05$).
- ¹⁷ Zjišťováno pomocí tabulek se třemi proměnnými.
- ¹⁸ Podle údajů Transparency International se v letech 2009–2013 konalo na území Česka úhrnem pouze 106 místních referend (Jareš, Judová 2016).
- ¹⁹ Která je z definice tvořena také zejména vysokoškolsky vzdělanými osobami.